

EURÓPA BETEG EMBERE FELÉPÜLNI LÁTSZIK

TÖRÖKORSZÁG MEDIÁTORI POZÍCIÓJÁNAK KIALAKULÁSA

Az orosz-ukrán konfliktus kirobbanásával megnőtt Törökország jelentősége a nemzetközi szinten. Az egykori elkötelezett nyugati állammá válás szándéka átalakult, a nyugati világ és a Kelet közötti híd-szerep került előtérbe. Ez a szerepfelfogás, és ennek sikeres diplomáciai menedzselése soha nem látott mozgásteret biztosított az Erdogan számára. Mindez azért érdekes, mert míg Törökország tagja a NATO-nak, mégis sikerült "baráti" kapcsolatot kialakítania Vlagyimir Putyinnal. A világpolitikai változás a már majdnem elfeledett hidegháborús hangulatot hozta el ismét, de annak idején nem vállalta be senki, és nem is lett volna képes senki betölteni a két világ közötti híd szerepét. Ma erre a feladatra két jelentkező is van, egyrészt Törökország, és (más felfogásban, eltérő áramvonallal) Magyarország, és az egyikük már el is látja új feladatát. Az elemzésben kitérek rá, hogy Törökország miért sikeresebb a mediátori szerep betöltésében, mint az ugyancsak erre szerepre jelentkező Magyarország.

Viharos belüggék

Gazdaságát tekintve Törökország kifejezetten rosszul teljesített az utóbbi években. A legtöbb mutató negatív tendenciát jelez, ezek közül is kimagaslik az infláció mértéke mely elérte a 85,5%-ot, ezzel 24 éves rekord dönt meg. A májusi választásokon Recep Tayyip Erdogant mégis újraválasztották. Az ország gazdasági helyzete és a tavaszi földrengéshullám kezelése elég okot adott arra, hogy a nyugat abban bízson, hogy az ellenzéki összefogás jelöltje képes lehet legyőzni az elnököt. Ezzel párhuzamosan a keleti világ abban bízott, hogy Erdogan széke megingathatatlan. Végül egyiküknek sem lett igaza, de a példátlan ellenzéki összefogás, minden kedvező körülmény ellenére is csak arra volt elegendő, hogy megszorongassák a regnáló államfőt. De miért ilyen fontos Törökország mindkét tömb számára, miért került a világon mindenütt címlapra a török elnökválasztás? Elsősorban az elhelyezkedése miatt: nyugat és kelet metszéspontján fekszik. A Boszporusz lezárásával elzárhatja az utat a Fekete-tengerre, vagy éppen az Égei-tenger felé. Nem elhanyagolható momentum persze az sem, hogy még a meglévő problémákkal is Törökország a világ egyik legnagyobb gazdasága, az EU egyik legfontosabb kereskedelmi partnere, és a NATO második legnagyobb haderejével rendelkezik.

Törökország energetikai szempontból is jelentős tényező, egyfajta energiafolyosóként funkcionál. Területén halad át a Kék Áramlat vezeték, amely Oroszországból szállítja a földgázt a Fekete-tengeren át. A háború kitöréséig az EU jelentős mértékben támaszkodott Törökországra az energiabiztonságának megtartása érdekében. Most, hogy az EU próbálja csökkenteni energiatülszórását az orosz olajtól és földgáztól Törökország szerepe még mindig fontos marad, hiszen az egyik legnagyobb potenciállal rendelkezik a megújuló energiaforrások tekintetében. Viszont folyamatos vita áll fenn Törökország kelet-mediterráni régióban folytatott erőforráskutatása miatt, mivel a görögök és az EU szerint Törökország átlépi határait és a görög területeken folytat kutatásokat új gázlelőhelyek után.

Birodalomból regionális középhatalom

A török politikai gondolkodást erősen befolyásoló tényező, hogy a 15-16. században nagyhatalmi pozíciót töltött be. Az Oszmán Birodalom magába foglalta Európa dél-keleti részét, Észak-Afrikát és a Közel-Keletet is. De az Oszmán Birodalom sem tudta elkerülni a sorsát és végül a Franciaországgal megkötött szerződés a külföldtől való teljes függéshez vezetett. Mindezek után „Európa beteg embereként” távozott a birodalmak közül.

Nagy-Britannia és Franciaország 1878-ban titkos megállapodást kötött az afrikai török területek felosztásáról, s megkezdték azok elfoglalását. Ezek az események Törökországot mindinkább a németek felé sodorták. Az első világháborúban a kezdeti bizonytalanság után a központi hatalmak mellé álltak. A központi hatalmak bukásával az Oszmán Birodalom is végleg felbomlott. Az első világháborúban ért megrázkódtatások eredménye, hogy a második világháborúból már megpróbálta kevésbé kivenni a részét Törökország. Így Ankara hadiszerencsétől függően, hol az egyik, hol a másik félnek kedvezett. Már a második világháborúban is próbáltak egyfajta semleges szerepet betölteni, első sorban önvédelmi szempontból, nem békítő szándékkal. 1944-ben [Inönü](#) és az akkori török vezetés számára kezdett egyértelművé válni, hogy nem folytathatják a kettős politikát, így jobbnak látták a Szövetségesek felé fordulni. Már csak azért is, hogy helyet biztosítsanak maguknak az éppen alakuló Egyesült Nemzetek Szövetségében. Még a '80-as évek után is akadnak próbálkozások a nyugat megnyerésére, legfőképpen azért, mert teljes jogú tagjává szerettek volna válni az Európai Uniónak, ám ez a törekvés Erdogan elnökségével jelentősen halványodott.

Viszony az Európai Unióval

Törökország 1999-ben kapta meg az EU tagállami jelölést és 2005-ben el is kezdtek a csatlakozási tárgyalásokat, ám a mai napig nem tagja a szervezetnek. Az EU-hoz való csatlakozás elhúzódásának több oka is van. Saját érdekének érvényesítése céljából nem mindig a nyugati értékek szerint alakították politikájukat, ezért többször "megrovást" kaptak. A közel-keleti viszonyok is nagyban befolyásolták viselkedését, Törökországnak saját problémáival is meg kellett küzdeni, ilyen volt például a terrorizmus terjedése is. Az országot folyamatos terroristámadások érték 1960-as évek óta, mind a Hezbollah, mind Oszama Bin Laden szervezete által. Előbbiek leküzdéséhez vagy megelőzéséhez pedig nem érkezett nyugati segítség. Amerika és Európa is csak a 2001-es események után vette komolyan a terrorizmus elleni harcot, ezzel azt sugallva Ankarának, hogy szövetségesként nem számíthat rá, hogy védelmet kap nyugatról.

Az Európai Unió csatlakozása még mindig célként lebegett a török vezetés szemében, így amiben tudtak igyekeztek mind az EU, mind Amerika segítségére sietni, nem volt ez máshogy Kuwait lerohanásánál sem. [Turgut Özal](#) elnök többek között megengedte az amerikaiaknak, hogy harci repülőgépeik török területekről felszállva indíthatnak támadást Irak ellen. A NATO szövetségesek azonban, mindezek ellenére sem küldtek versenyképes védelmi rendszereket a török területek védelmére, (ahogyan most sem kapták meg a NATO fegyvereket, melyeknek tervezésében ők is részt vettek). Turgut Özal azt remélte, hogy ezzel a lépéssel biztos helyet szerez Törökországnak az Európai Unióban, csak úgy, mint elődje Menderes a NATO-ban azzal, hogy katonákat küldött harcolni Koreába. Ám a várakozások ellenére a jutalom elmaradt, s ez nem csak az ankarai vezetést, de a török népet is a nyugat ellen hangolta.

A csatlakozási tárgyalások elhúzódását okozhatja az is, hogy Törökország a maga csaknem 85 millió főjével az EU legnépesebb állama lenne, életszínvonal és gazdaság tekintetében azonban van még mit behoznia, így a határok megnyílásával több millió török munkavállaló indulna el Európán belül a jobb élet reményében. Az Európai Unióval fennálló huzavona a 2010-es évekre kifárasztotta a török vezérkart és ma, a már Turgut Özal elnök által elkezdett új politikai nézetet tartják szem előtt, miszerint; Törökországnak ismét hídként kell fellépnie Európa, Ázsia és a Közel-Kelet között, hogy mindhárom régióban jelentős szerepet betöltő nagyhatalomként jelenjen meg. Igyekeznek Törökország földrajzi adottságait olyan politikai tőkévé alakítani, amely növeli a hatalmát a fent említett régiókon belül. Mindezen tervek eléréséhez a szomszédos államokban proaktívan résztvevő külpolitikára van szükség az ankarai érdekek érvényesítése érdekében.

Az évtizedek óta tartó vágy, hogy Törökország az Európai Unió teljes körű tagjává váljon a 2015-ös menekültválsággal alábbhagyni látszott. Habár Erdogan az EU segítségére sietett és a menekültek jelentős részét az országon belül tartotta, ezzel csökkentve az európai államokra nehezedő nyomást, ezért cserébe juttatásokat is kaptak a szervezettől. Ankarát a menekültválság döbbenette rá, hogy az EU-val való viszonya nem egyoldalú szükségleten alapul, hanem az utóbbi évek tapasztalatai alapján kiegyenlítődni látszik és az Uniónak éppúgy szüksége van Törökországra. 2015 óta Ankara az Európai Unióval szembeni ütőkártyaként tartja saját területén a főként szírekből álló 3,5 millió menekültet, s bár ez nem vezetett közelebb a tagsághoz, mégis alkupozációba hozta az országot.

Ami a szomszédság politikát illeti, az EU-nak vannak ellenvetései az emberi jogok megsértése miatt és aggasztónak találja a szíriai konfliktusba való beavatkozást is. A későbbiekben Törökország saját érdekeit tartotta inkább szem előtt és feladta az Európai Unió irányába való kedvezményezéseit. Ciprussal kapcsolatos fellépéseit és a görög tengeri területen való nyersanyag lelőhelyek

utáni kutatásai elhidegítették a két felet egymástól, olyannyira, hogy 2016 novemberében az Európai Parlament felmondani készült Törökország csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz. Ankara válaszként közölte, hogy felbontja a menekültügyi megállapodást. A csatlakozási kérelem természetesen nem került felmondásra Törökország pedig rájött, hogy mekkora ütőkártyát is tart a kezében, és mennyire növelte ez meg a mozgásterét mind bel-, mind külpolitikai szempontból. Erdogan meglehetősen erős válasza az Európai Unió felé azzal indokolható, hogy a 2016 nyarán bekövetkezett puccskísérletért a nyugati hatalmakat tette felelőssé, miután a várt segítség elmaradt mind amerikai, mind európai részről a puccs leverése érdekében.

A 2015-ös és 2016-os év tekinthető fordulatnak a két fél viszonyát illetően. Az ekkor bekövetkezett események vezették rá a őket, hogy a legelőnyösebb mindkettejük szempontjából a se veled, se nélküled kapcsolat folytatása. Törökország hiába szeretett volna teljes jogú tagjává válni az Európai Uniónak talán pont földrajzi adottságai, a közel-kelet közelsége és természete miatt nem is tudta volna sosem teljesíteni az elvárásokat anélkül, hogy saját identitását és érdekeit feladná. Ankara évtizedeken átívelő próbálkozás után rájött, hogy az Európai Unió előszobájában is kellőképpen meleg van. A menekültek miatt folyamatos pénzügyi támogatásban részesül és a látszat fenntartása miatt néhány témában folytatódnak a tárgyalások és közös politika kialakítása az EU-val. Az Európai Unió részéről is fontos Törökország jelenléte a háza táján, hiszen a menekültkérdés még mindig megoldatlan felhőként lebeg az államok feje fölött és működő politika hiányában kénytelenek Törökországra támaszkodni, amely nem teljes jogú tagként erősebb eszközöket alkalmazva is felléphet az EU határainak védelme érdekében.

Közel kelethez, közel nyugathoz

Az utóbbi időben a nyugat inkább távolodik Ankarától, mindkét fél sérelmei miatt. Törökország folyamatosan csalódott mind Amerikában, mind Európában az évek során. Az első nagyobb törést az 1964-es Johnson elnök levele okozta, miszerint ha a ciprusi események eszkalálódnak Amerika nem áll ki Ankarától a konfliktusban. Az Amerikával való barátság az 1900-as években élte az aranykorát, amikor Washington a Közel-Keleten keletkezett hatalmi vákuumot Törökországgal szeretne volna kitölteni. Ám a későbbiekben ez a viszony romlani kezdett a ciprusi kérdés miatt. Ahogy a regionális válságok erősödtek, úgy koncentrált a törökök figyelme a Közel-Keletre és kevésbé a nyugat felé. Az arab tavasz, a 2015-ös menekültválság mind közvetlenül érintették a törököket. Mégis mondhatjuk, hogy a török vezetésnek sikerült politikai tőkét kreálnia a menekült kérdésből. Tovább mélyítette az ellentéteket a 2016-os Erdogan elleni puccskísérlet, amelyet követően több száz embert távolítottak el pozíciójukból. Ezen esemény mutatta meg a török vezetésben rejlő Sevres-fóbiát; miszerint a többi állam belső támogatással folyamatosan gyengíteni és megosztani akarja Törökországot, megakadályozva ezzel a fejlődését és befolyásának növelését. 2019-ben a nyugati érdekek sérültek, mivel a török vezetés az orosz féltől vásárolt SZ-400-as légvédelmi rakétákat, miután 2020-tól Amerika szankciókat léptetett életbe szövetségesével szemben. Tovább rontotta a viszonyt, hogy az izraeli-török kapcsolatok is rossz irányt vettek, mikor Izrael azzal vádolta Ankarát, hogy útlevelekkel látott el Hamasz-tagokat.

Oroszországgal való viszony a viharos 20. század második felére javulni látszott. Johnson elnök levele után nyitni kezdett a Szovjetunió felé és még abban az évben kulturális egyezményt kötöttek, mellyel elindult a mindenoldalú török külpolitika. Az EU csatlakozási tárgyalások elején természetesen elhidegült a kettejük viszonya, nem segített az sem, hogy a szíriai konfliktusban végül nem egy oldalt támogattak. 2015-ben vált igazán viharossá a két fél kapcsolata,

amikor a török hadsereg lelőtte az orosz légiérő egyik gépét szíria légterében. Törökország úgy vélte az orosz gép átlépte a határt, de Moszkva ezt támadásként kezelte és súlyos szankciókat vetett ki Ankarára. Erdogan rájött, hogy Oroszország esetében nem tud olyan alkupozíciót felállítani, mint az EU-val szemben így próbálta a viszonyt javítani. Sikere abban mutatkozik meg, hogy a 2016-os puccskísérlet alatt Putyin biztosította támogatásáról, ellenben a nyugattal. Törökország külpolitikai mozgásterének tesztelése alatt rájött, hogy Oroszországgal szemben nincsen olyan mozgástere, mint a nyugati felekkel. Alkupoziójának erősítése érdekében, amikor a NATO rakétákat nem kapta meg Amerikától az orosz fegyverek felé fordult, mely még inkább erősítette a viszonyt. Ankara hidat képez a két nagyhatalom között, felismerve, hogy Oroszország nagyobb sebet tud ejteni Törökországon, mint a nyugati partnere, így nem zárva el teljesen a kaput előtte.

A közvetítés az ENSZ megfogalmazásában egy folyamatot jelent, melynek során egy harmadik fél segít két vagy több másik félnek, azok beleegyezésével a köztük lévő konfliktust megelőzni, kezelni vagy megoldani azáltal, hogy kölcsönösen elfogadható megállapodások létrehozásához segíti őket. Mediátori szerepet azok a feltörekvő államok öltik magukra, amelyek valamilyen hatalmi pozíciót szeretnének megszerezni. A mediátori szerep felvételéhez több feltételnek is érvényesülnie kell, hogy annak mivolta hasznos, akár sikeres is legyen.

- A híd szerepet betöltő állam önkéntes jelentkezés útján vállalja a feladatot, hiszen az elköteleződés az adott konfliktus megoldása érdekében csak így biztosított.
- Fontos, hogy a konfliktusban lévő felek mind elfogadják a mediátort, ezzel elismerve, hogy számítanak a pártatlanságára a helyzet megoldása érdekében.
- A tárgyalásoknak erőszak bevonása nélkül kell lezajlania. Tehát maga a mediátor sem vetemedhet akár fegyveres, akár más erőszakos cselekedetre, hiszen azzal állást foglal valamely tábor mellett és elveszti pártatlan pozícióját.

Egy mediátori szerepet öltő államot több ok is vezérelhet a pozíció elfoglalására. Egyes országok saját külpolitikájának része ez a szerepkör. A mediátort a saját, nemzetközi rendszerről alkotott képe, belföldi szükségletei, külpolitikai céljai és stratégiái is befolyásolhatják a közvetítésben. Az állam végső célja tehát nem mindig az önzetlenség, vagy a konfliktus lezárása lehet, hanem saját külpolitikai céljának elérése. James A. Wall, A Journal of Conflict Resolution 1981-es számában megemlíti, hogy másik befolyásoló tényező lehet még a hírnév javítása vagy éppen a választók megnyerése, bizalmának erősítése. Ez Törökország és Erdogan esetében igen hangsúlyos a május 14-i választások tükrében. Mehran Kamrava 2013-as Szaúdi Arábiával és mediátori szerepkörrel foglalkozó írásában kitér rá, hogy a mediátorok regionális szerepe növekszik, legitimitást szereznek a vezetők a hatalmuk fenntartására és mindemellett imidzsüket és presztízsüket is növelni tudják leginkább a nemzetközi szinten, de országon belül is. Sikeresebb vezető látszatát kelti már akkor is, ha a konfliktusban álló felek mindegyike elfogadja, hiszen szavahihetőséget és pártatlanságot feltételeznek róla. Mindezek segítik az esetleges belső válságtól szenvedő vezető pozíciójának megerősítését, a vele szemben fennálló kétségek elhesegetését. Szintén iskolapélda erre Törökország és Erdogan.

A geopolitikai bravúr

Törökországnak tehát sikerült mindkét felet viszonylag közel tartani magához, s a háború jó példája annak, hogy erre miért is volt szükség. A sokáig áhított Európai Unióhoz való csatlakozás sikertelensége vezetett végül oda, hogy egyfajta mediátor szerepet öltött magára. Hiszen ha Törökország az EU tagja lenne, úgy rá is vonatkoznának azok a korlátok, amelyek a többi tagállamra, ami az Oroszországgal való viszony romlásához vezetne. Ha a kapcsolat megromlik, akkor pedig nem tudna közvetítői szerepet betölteni, nem lennének területén béketárgyalások sem, hiszen az orosz fél nem fogadná el közvetítőnek. Nem ők az egyetlenek, akik mediátor szerep betöltésére vállalkoznak Magyarország is úgy döntött, hogy külpolitikáját hasonló alapokra építi. Mindkettejük világpolitikai nézete szerint a nyugati modell válságban van. Ahogy Törökország, úgy Magyarország is évek óta folytatja ezt a külpolitikát, amellyel kezdetben a nyugati szövetségi rendszerek nem tudtak mit kezdeni. A nyugati hatalmak ugyanis abba a hitbe ringatták magukat, hogy megalapították a tökéletes modellt, a liberális demokráciát, melyet minden ország példaként állít maga elé. Éppen ezért tűrte az Európai Unió is évekig a magyar vezetés vétőit és reformjait, hiszen miért is akarna bárki mást, mint a liberális demokrácia megőrzését? Most azonban egy [multipoláris világrend](#) van kialakulóban két domináns pólussal, melyek között Törökország és Magyarország közvetítő szerepet kíván betölteni. Orbán Balázs, Orbán Viktor miniszterelnök beszéde után kiadott összefoglalójában [kifejti](#), hogy Magyarország fel kíván zárkózni a fejlett államok közé. Ennek elérése érdekében pedig híd szerepre törekszik, hiszen eddigi történelmi tapasztalatok alapján az egyik, vagy másik oldal kizárólagos választása nem segíti az ország előre jutását és a közepesen fejlett országok között ragadunk. Saját tengely elindítása az Európai Unión belül, mely folytatná főleg gazdasági kapcsolatainak építését a keleti partnerekkel is.

Az említett hasonlóságok ellenére sem mondhatjuk, hogy a két fél a létrának ugyanazon fokán áll. Törökország földrajzi elhelyezkedése már megalapozza jó alkupozícióját, mindezekre csak rátesz a menekültkártya. A 3,5 millió menekült határokon belül tartása ugyanis azt eredményezi, hogy az Európai Unió függ Ankarától. A 2015-ös válság kezelése még mindig tart, így ha ilyen mennyiségű ember indulna meg Európa felé az végzetes válságba sodorná az Uniót. A második ütközlet a török vezetés kezében a katonai ereje. Mivel a második legnagyobb haderővel rendelkezik a NATO-ban szuverenitását tudja biztosítani külső segítség nélkül is. Mindezek mellett nem elhanyagolható, hogy Törökország 2010 óta folyamatosan próbál híd szerepet betölteni különböző konfliktusokban több-kevesebb sikerrel. Ankara kihasználta a regionális vákuumot és felvette a mediátori szerepet a régióban, kezdetben a cél tisztán a konfliktus megoldása volt. Az orosz-ukrán konfliktus hozott fordulópontot ebben, amikor is alkupozíció felértékelődtek. Geopolitikai bravúrként elkönnyelheti Erdogan, hogy minkét fél nyitott a török mediátori szerepre, sőt legitimálja azt (a belpolitikai elhajlások és a szíriai akciók ellenére is), mert a felek tisztában vannak azzal, hogy belátható időn belül nagy szükség lesz erre a szerepkörre.

Törökország előrébb léphet a ranglétrán és kialakíthat egy saját mediátori tengelyt, alkupozícióinak helyes kihasználásával gazdasági pozícióját is javítani tudja, miközben mindkét felet maga mellett tartja.

Igaz, hogy Magyarországnak nincs Boszporusz, de mégis sok vonatkozásban a két világ határán helyezkedik el, így pozíciójából adódóan logikus, hogy a mediátori szerepet jelölje ki magának. Orbán Balázs (a miniszterelnök szavait tolmácsolva) azt fejtette ki, hogy a Kelet számára azért érdekes Magyarország, mert a Nyugat része, a Nyugat számára pedig azért, mert jó keleti kapcsolataink vannak. A nemzetközi térben való előrelépéshez megfelelő eszköz a mediátori szerep felvétele. Ha a folyamat sikeres, akkor nemzetközi megbecsüléssel jár, melyek felmentést adhatnak az EU által sokat kritizált magyar vezetésre is. Már évekkel ezelőtt realizálta Orbán Viktor, hogy alkupozíciót kell kialakítania

mozgástere növelése érdekében. Törökország nyomában ő is a menekült kártyát igyekszik kijátszani, a mai napig. A határkerítést azonban könnyebb megkerülni, mint a tengert, így földrajzi adottságok nem alkalmasak, ahhoz hogy alkupozíciója utolérje Törökországot. A második visszatartó erő éppen az Európai Unió tagság, amely oly sok segítséget biztosított nyugati szomszédaihoz való felzárkózásban. Most mégis megköti a kezét, hiszen a háború nyomán kialakuló tömbösödés azt eredményezte, hogy a közösség számára az egység felmutatása mindennél fontosabbá vált, ami a korábbinál jóval erősebb igazodási nyomással jár. Önmagában Magyarország túl sok korláttal és túl kevés tapasztalattal rendelkezik a mediátori szerepkörben, és a jelenlegi besűrűsödő világpolitikai időszakban, az a sajátos helyzet alakult ki, hogy a Nyugat és a globális dél egymásnak feszülése, a konfliktusok elmélyülése Törökországnak kedvez, az enyhülés és a tömbösödés lazulása pedig Magyarországnak.